

Η ΑΛΗΘΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΚΑΙ

Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΙΝΑΙ ΕΝ ΑΠΟΛΥΤΩ ΑΡΜΟΝΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΤΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΙ Γ. Δ.

ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΔΕ Π. ΗΛΙΑΔΗ

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

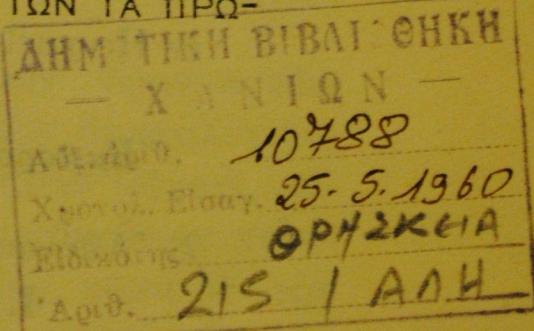

ΑΛΗΘΕΙΑ

Η ΑΛΗΘΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΕΙΝΕ ΕΝ ΑΠΟΛΥΤΩ ΑΡΜΟΝΙΑ

ΑΙ ΕΝΤΑΥΘΑ ΕΚΤΙΘΕΜΕΝΑΙ ΙΔΕΑΙ, ΕΙΝΕ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΙ ΕΞΗΚΡΙΒΩ-
ΜΕΝΑΙ ΑΝΑΝΤΙΡΡΗΤΟΙ.

ΓΝΩΜΑΙ ΠΤΕΡΡΟΙΘΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΠΡΕ-
ΣΒΕΥΟΜΕΝΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΜΕΓΙΣΤΩΝ Ε-
ΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ, ΑΝΔΡΩΝ ΤΩΝ ΤΑ ΠΡΩ-
ΤΑ ΦΕΡΟΝΤΩΝ.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
1864 - 1936

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΤΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΙ Γ. Δ.

ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΔΕ Π. ΗΛΙΑΔΗ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ι

« Εἰς τοὺς ἀναγνώσκοντας τὰς σελίδας ταύτας καὶ πληροφορουμένους περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων τῶν περιφανῶν ἐπιστημόνων, ἐγείρεται βεβαίως ἀπορία τις ἐφ' ἣς κρίνω κατάλληλον νὰ δώσω ἐκτενεῖς ἀποσαφήσεις καὶ διεξηγήσεις.

Πῶς ἄρα γε συμβαίνει ὅτι πολλοὶ τῶν ἱατρῶν καὶ φυσιοδιφῶν ὁέπουσι πρὸς τὰς ὑλιστικὰς δοξασίας, τινὲς δὲ ἔξ αὐτῶν διδάσκουσι καὶ θεωροῦσιν ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀνεπιστήμονας τοὺς φρονοῦντας τὰ ἔναντία καὶ ἀδιστάκτως πιστεύοντας εἰς τὴν ὑπαρξιν ὑπερφυοῦς δημιουργικῆς δυνάμεως, ἀφ' ἣς τὸ σύμπαν καὶ ὁ ἀνθρωπος ἵδιᾳ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν γένεσιν;

Εἴπομεν ὅτι οὐδεὶς τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν τῶν νόμων τῆς φύσεως, οὐδεὶς τῶν ἀνακαλυψάντων ἐν τῶν μυστηρίων τῶν μηχανικῶν νόμων, οὐδεὶς ἐν ἐνὶ λόγῳ τῶν περιφανῶν ἐπιστημόνων πρεσβεύει τὰς ἀρχὰς τῆς ἀθέους ὑλοδοξίας, κατὰ δὲ τὸν ἔξοχον τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου καθηγητὴν τῆς χημείας Λίβιγ, οἱ ὑλοδοξοῦντες εἶνε ἀπλοὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐρασιτέχναι. Ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ ἀποπλανήσεις ἐξηγοῦνται διὰ τῆς μελέτης καὶ ἀναλύσεως τῶν πραγμάτων.

Οἱ περιορίζοντες πᾶσαν τὴν ὑπαρξιν τῶν ὄντων καὶ τῶν δυνάμεων εἰς τὴν ὑλὴν καὶ εἰς τὰς μηχανικὰς αὐτῆς δυνάμεις δοξάζουσιν, ὅτι ἀπαν-

Τὸ φυλλάδιον ἀποστέλλεται δωρεάν. Διὰ νὰ δύναται ὅμως νὰ εἶνε συνεχὲς ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ ἀτομικὴ δαπάνη ἔσται βαρεῖα ὅθεν ὁ ἔκδότης δέχεται συνδρομὰς φύλων καὶ ἐνδιαφερομένων ὅποιασδήποτε. Οἱ βουλόμενοι δύνανται νὰ συνδράμωσιν τὸ ἔργον ἀποστέλλοντες τὴν συνδρομήν των

ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὸν κ.

ΧΑΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΝ
"Υφασματέμπορον—δδδς Συγγροῦ ἀριθ. 8.

ἐν Πειραιῃ εἰς τὸν κ.

ΔΗΜ. ΖΩΗΝ

"Εμπορον ὑφασμάτων—δδδς Μιαούλη

ἐν Ἀθήναις εἰς τὸν κ.

I. ΔΗΜΟΠΟΥΛΩΝ

Προαστείου 36

Διὰ τὸν κ. **Γ. Α.**

τὸ ἐπιστητὸν περιορίζεται ἐντὸς τῆς σφαίρας τῶν φυσιογνωστικῶν ἐπιστημῶν, ἐκ τῶν προτέρων δὲ ἀποδοκιμάζοντες πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ πᾶσαν ἀρχὴν ἀποδεχομένην τὴν ὑπαρξίν δυνάμεων ἢ αἰτίων ἐλευθέρων καὶ ἀνεξαρτήτων τῆς σωματικῆς μηχανικότητος ἀναδείκνυνται, διτὶ μὲν ἐν βαθυτάῃ διακείμενοι ἀγνωσίᾳ περὶ τῶν ὁρώντων τὰ ἀνθρωπολογικὰ ζητήματα δισαὶ ἀνάγονται εἰς τὴν ὑπόστασιν τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, διτὲ δὲ μισαλλόδοξοι καὶ πᾶσαν περιφρονοῦντες συζήτησιν ἔξερχομένην ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἄξιοντες διτὶ οὐδὲν ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ὕλης καὶ διδάσκοντες ὡς ἀξίωμα ἐφ' οὗ δὲν ἐπιρέπεται συζήτησις διτὶ πάντα τὰ δρατὰ καὶ ἀδρατὰ γεγονότα καὶ αἱ ἰδέαι, καὶ αἱ πεποιθήσεις, καὶ αἱ γνῶσεις εἰσὶν ἔξαγόμενα μηχανικῆς σωματικῶν μυρίων κινήσεως, θεωροῦσι πᾶσαν πηγὴν σκέψεων καὶ κρίσεων καὶ πᾶσαν ἐπιστημονικὴν μελέτην, μὴ ἀποδεχομένην τὸ προτεινόμενον ἀξίωμα, ὡς ἀναξίαν προσοχῆς. «Οτε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ ἤκμαζεν ἡ νομολογικὴ μάθησις οἱ εἰς ταύτην ἐπιδιδόμενοι ὅριζον τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ὡς τὴν γνῶσιν «θείωντε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων». Τῆς μεταφυσικῆς ἀκμαζόύσης κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, οἱ σχολαστικοὶ φιλόσοφοι ἡξίουν διτὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιλύσωσι πάντα τὰ κοσμολογικὰ καὶ βιολογικὰ φαινόμενα δι' ὑπερβατῶν θεωρημάτων, διὰ κενῶν δρισμῶν καὶ διὰ διακρίσεων καὶ δινοματολογιῶν μηδεμίαν ἔχόντων πραγματικὴν ἔννοιαν καὶ σπουδαιότητα. Τοῦτο αὐτὸν συμβαίνει σήμερον παρὰ τοῖς ὑλοδοξοῦσι φυσιογνώσταις, ἐὰν δὲ

ἐπρεπε νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς συμβουλάς των οὐδὲν θὰ ἐδιδάσκετο ἡ νεότης ἐκτὸς τῆς σφαίρας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐν ᾧ δέον νὰ ἐκζητήσωμεν τὴν λύσιν παντὸς προβλήματος συμφώνως πρὸς τὸ ἀξίωμα περὶ μὴ ὑπάρχεως ὄντος ἢ δυνάμεως ἀνεξαρτήτων τῆς κινήσεως τῶν σωματικῶν ἀτόμων. Τὰς παραλόγους ταύτας δοξασίας ἀποκρούουσιν οἱ πρώτιστοι τῶν φυσιογνωστῶν. Διδάσκουσιν οὗτοι διτὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι εἰνε οἱ μόνοι τοῦ λόγου δόδηγοὶ κατὰ τὴν μελέτην τῶν σωμάτων καὶ τῶν διεπόντων αὐτὰ μηχανικῶν νόμων, ἀλλὰ θὰ ἡκωτηριάζομεν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδιὰν τῆς νεότητος, ἀνομολογοῦσιν, ἐὰν περιωρίζαμεν τὴν παίδευσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς σωματολογίας, θὰ ἐλαμβάνομεν δὲ ὡς δόδηγὸν πρὸς λύσιν πάντων τῶν ψυχολογικῶν καὶ ἡθικῶν ζητημάτων ἐπιστήμας ὅλως ἀναρμοδίας πρὸς μελέτην καὶ ἐπίλυσιν αὐτῶν. «Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, λέγει ἐπιφανῆς τῆς Γερμανίας φυσοδίφης, δὲν πρέπει νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς νεότητος, διότι δὲν δύνανται νὰ ἴκανοποιήσωσι πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος. Ἀποδεχόμενοι ὡς μόνην ἢ ὡς κυρίαν βάσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, θὰ μιρρώσητε γενεάν ψυχράν, ἀνευ πνεύματος καὶ ἀνευ καρδίας ης αἱ εὐγενεῖς δόπαι καὶ δυνάμεις θὰ ἀπομαρανθῶσι καὶ ἐκλείψωσιν. «Υλισμὸς τῶν τριόδων, ἀνόητος εἰς τὴν ὕλην καὶ εἰς τὸν χρυσὸν ἀφοσίωσις, ἔσονται τὰ ἀναγκαῖα ἀποτελέσματα τῆς λατρείας τῶν νόμων ἀπτοῦ καὶ δρατοῦ κόσμου. Καὶ ηδη τὰ ἀποτελέσματα ταύτα ἀνελίσσονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν

μας, κατὰ τὲ τὸν θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν βίον, διὰ τῆς ἀποθεώσεως τῆς ὑλῆς καὶ διὰ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐπιδιώξεως τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀπολαύσεως».

Πλανῶνται καὶ πλανῶσιν ὑμᾶς, ὡς νεότις, οἱ προτείνοντες τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ὡς ἀρμοδίας νὰ ἐπιλύσωσι τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὅντων καὶ τὰ περὶ τῆς ὑποστάσεως καὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ζητήματα. Φυσιογνῶσται μὴ ἐπιδιόμενοι εἰς τὴν μελέτην τῶν ψυχολογικῶν, τῶν ἡθικῶν, τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν γένει γεγονότων καὶ μὴ ἀρνόμενοι τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν ἐκ τῶν ἔξαγομένων τῶν ἐπιστημονικῶν τοῦ πνεύματος ἐκζητήσεων καὶ μελετῶν, εἶνε οἱ πάντων ἀναρμοδιώτεροι νὰ ἀποφαίνωνται ἐπὶ τῶν ζητημάτων περὶ γενέσεως καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κρίσις παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀμαθοῦς ἐργάτου ἐπὶ τοιούτων ὑποκειμένων ἔχει ἀνώτερον καὶ ἐπικρατέστερον λογικὸν κῦρος ἀπὸ τῆς κρίσεως παντὸς φυσιογνώστου ἀποδεχομένου ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀρχὴν ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ὑλῆς πᾶσα δὲ δύναμις ἔγκειται ἐν αὐτῇ πᾶν δὲ φαινόμενον σωματικὸν ἢ πνευματικὸν ἐκπορεύεται ἐκ τῆς κινήσεως σωματικῶν κυττάρων καὶ ἀτόμων. Ταῦτα δὲ λέγων ὑμῖν, ἀναγνῶσται, συνοψίζω καὶ ὑποβάλλω εἰς τὰς σκέψεις καὶ εἰς τὰς κρίσεις σας τὰς ἴδεας, τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἐπιφανῶν τῆς θετικῆς ἐπιστήμης ἐρμηνέων ».

II

« Πασίγνωστος εἶνε ἐν τῇ φυσιολογικῇ ἐπιστήμῃ κατεχομένη θέσις ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος Κλαυδίου Βεργάρδου, οὗ τὸν θάνατον μαθὼν ὁ Γαμβέτας ἀνεφώνησεν «ἐσβέσθη μέγα φῶς ὅπερ δὲν δύναται πλέον νὰ ἀναφῆῃ» καὶ περὶ οὗ ὁ προεξάρχων τῆς ἐν Γαλλίᾳ θρησκευτικῆς καταδιώξεως Παῦλος Βέροτ ἔλεγεν «ἀνακαλύπτει τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας ὡς ἄλλοι ἀναπνέουσι». Πλὴν τῶν σπουδαίων φυσιολογικῶν ἀνακαλύψεων ὁ Κλαύδιος Βεργάρδος πολύτιμον περὶ τῆς πειραματικῆς μεθόδου κατέλιπεν ήμιν ἔργον, ὅπερ καὶ οἱ δλῶς ἄγνωστοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δύνανται νὰ συμβουλευθῶσι καὶ νοήσωσι πληρέστατα. Ἰδοὺ δὲ τίνα ἐν αὐτῷ ἀνευρίσκομεν ἐπιστημονικὰ διδάγματα. «Ἐπιβάλλονται εἰς τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας ὅρια μὴ δυνάμενα ἀκινδύνως νὰ ὑπερπηδηθῶσιν. Οἱ σοφοὶ τῶν αἰώνων διέκριναν τὰ πρῶτα ἀπὸ τῶν προσεχῶν αἰτίων τῶν φαινομένων. Όριζοντες τοὺς ὅρους καὶ τὸ προσεχὲς αἴτιον παντὸς φαινομένου φθάνομεν εἰς ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπερπηδήσωμεν. Τὰ πρῶτα καὶ ἀπώτατα αἴτια ἐπεγείρουσι προβλήματα διαφεύγοντα δλῶς τὴν πειραματικὴν μέθοδον. Ἐφ' ὅσον καὶ ἂν προχωρήσῃ ἡ ἐπιστήμη εἰς τὰς ἔρευνας καὶ ἀποκαλύψεις τῆς θὰ εὑρεθῆ πάντοτε ἐνώπιον μιὰς «ἀγγώστου αἰτίας» πέρα τῆς ὅποιας δὲν πρέπει νὰ ὀδήγη τὰς μελέτας τῆς ἀδυνατοῦσα νὰ ἔξεύρῃ τὴν πρώτην αἰτίαν τῶν ὅντων. Ἡ ἐσωτάτη γνῶσις τοῦ ἔλαχίστου φυσικοῦ φαινομένου προϋποτιθήσι τὴν πλήρη τοῦ σύμπαντος γνῶσιν, διότι

ἔκαστον φαινόμενον εἶνε μία ἀκτινοβολία τοῦ παντός. Ἡ ἐπὶ τῶν ζωϊκῶν ὄντων ἀπόλυτος ἀλήθεια παρουσιάζει νέας καὶ ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, ἐπειδὴ ἐκτὸς τῆς γνώσεως τοῦ σύμπαντος ἔδει νὰ ἔχωμεν καὶ ἴδιαιτέραν γνῶσιν τοῦ ζωϊκοῦ ὁργανισμοῦ ἀποτελοῦντος ὀλόκληρον κόσμον ἐντὸς τοῦ παντός. Ἐντεῦθεν ἔπειται ὅτι τὰ πρῶτα αἴτια δὲν δύνανται νὰ κατασταθῶσιν ἀντικείμενον μελέτης τῶν φυσικῶν καὶ πειραματικῶν ἐπιστημῶν. Ἡμεῖς δὲν θὰ γνωρίσωμεν ποτὲ τὶ εἶνε τὸ πνεῦμα καὶ τὶς ἡ οὐσία τῆς ὑλῆς. Ἄλλ' ἐὰν αἱ ἐπιστῆμαι δὲν δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν πρώτων αἴτιων διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πειραματικῆς αὐτῶν μεθόδου, δὲν πρόπει διὰ τοῦτο νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν ἀνθρωπινὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς ἐκζητήσεως τοῦ ἀπείρου καὶ ἀπολύτου. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶνε ἔμμελὲς σύνολον πολλῶν καὶ ποικίλων δυνάμεων καὶ λειτουργιῶν ἐναρμονίως ἐνεργουσῶν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, τοῦ αἰσθήματος, ἐξ οὗ ἐκπορεύονται αἱ ἐνοράσεις καὶ αἱ τῆς καρδίας ἀποκαλύψεις, τοῦ λόγου, δι' οὗ ἀναπτύσσονται αἱ ἰδέαι καὶ ἔξαγονται τὰ συμπεράσματα τῆς πείρας, ἥτις εἶνε ὁ ἀσφαλῆς τοῦ λόγου ὅδηγός. Εἰσερχόμενος εἰς τὸ ἀνατομεῖον μου δὲν εἶμαι οὕτε ὑλιστὴς οὕτε πνευματιστής. Προσατηρῶν τὰ γεγονότα καὶ τὰ φαινόμενα, γνωρίζων δὲ ὅτι ταῦτα εἶνε ἀποτελέσματα προσεχῶν αἴτιων καὶ ταῦτα πάλιν ἀποτελέσματα ἑτέρων γεγονότων καὶ προηγούμενων αἴτιων, ἀνατρέχω ἀπὸ γεγονότος εἰς γεγονὸς καὶ ἀπὸ αἴτιου εἰς αἴτιον μέχρις οὗ φθάσω εἰς σημεῖον καθ' ὃ πᾶσα περαιτέρω πειραματικὴ μελέτη

καὶ ἐκζήτησις ἀποβαίνει ἀδύνατος. Οὗτοι π. χ. παρατηρῶ τὴν ζωήν, ἀναλύω αὐτὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καὶ μελετῶ ἐπὶ τῶν διαφόρων αὐτῆς φύσεων καὶ ἀνελίξεων. ἔξετάζων τὸ πρῶτον τῆς ζωῆς σπερματικὸν κύτταρον ἐμβλέπω ἐν αὐτῷ μίαν ἰδέαν παρακολουθοῦσαν τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν καὶ συντήρησιν τοῦ σώματος μέχρι τῆς διὰ τοῦ θανάτου καταπαύσεως καὶ διαλύσεως τῶν ὁργανικῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν του. Ἡ ἰδέα αὐτῇ δὲν εἶνε οὕτε χημικὴ οὔτε φυσικὴ τις ἀρχή, ὁ δὲ ὑλισμὸς ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐπεξεγήσῃ πάντα τὰ φαινόμενα οὐδεμιάν δύναται νὰ μοὶ δώσῃ περὶ αὐτῆς ἐξήγησιν. Πόθεν ἀραι ἔχεται ἡ ζωὴ καὶ ἀπὸ τίνος σημείου ἐκπορεύεται; ποῖον εἶνε τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἀπώτατον αὐτῆς αἴτιον; "Αμα ἐπεγείρω τὰ ζητήματα ταῦτα ἡ πειραματικὴ ἐπιστήμη μὲν ἐγκαταλείπει, διότι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ προβῶ εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν διὰ πραγματικῶν παρατηρήσεων καὶ πειραμάτων ἡ διὰ χημικῶν καὶ φυσικῶν ἐκζητήσεων. Δύναμαι βεβαίως νὰ προχωρήσω εἰς τὴν ἔξετασιν τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ τότε εἰσέρχομαι εἰς τὴν σφαῖραν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μεταφυσικῶν ἐπιστημῶν, δὲν εἶμαι πλέον ὁ φυσιοδίφης ὁ διὰ τῆς πειραματικῆς παρατηρήσεως βαίνων πρὸς ἀνίγνευσιν τῆς ἀληθείας, αἱ δὲ γνῶμαι καὶ δοξασίαι μου δὲν περιβάλλονται πλέον τὸ κυρος ἀκριβῶν καὶ θετικῶν ἐκζητήσεων, διότι ενδίσκομαι ἐκτὸς τῆς περιφερείας καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῶν φυσικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν".

"Ιδοὺ τὰ δρια τῶν φυσικῶν καὶ ἀκριβῶν ἐπιστημῶν διαγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου Βερνάρ-

δου. Οὔτε αἱ χημικαὶ οὔτε αἱ φυσικαὶ οὔτε αἱ βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχουσιν ἀριθμοδιότητά τινα πρὸς ἐπίλυσιν τῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ οὐσίας δύντων προβλημάτων. Οἱ ἵατροι, οἱ φυσιολόγοι, οἱ τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἀναδιφόντες καὶ ἀνιχνεύοντες, δύνανται νὰ μορφώσωσι πεποιθήσεις ἐπὶ θρησκευτικῶν καὶ μεταφυσικῶν ζητημάτων, ἀλλ' αἱ πεποιθήσεις των αὗται οὐδὲν ἔχουσιν ἐπιστημονικὸν κῦρος, διότι φιλοσοφοῦσιν ἐπ' αὐτῶν ἡ πιστεύουσιν ὡς ὁ φιλόσοφος, ὁ φιλολόγος, ὁ καλλιτέχνης, ὡς ὁ ἀπλούστατος τῶν ἐργατῶν· ὁ δὲ χέκελ κηρύσσων τὸν ὑλισμὸν ὡς νέαν πίστιν πρὸν ἀντικατάστασιν τῶν θρησκευτικῶν τῆς ἀνθρωπότητος πεποιθήσεων, παρεσύρετο ὑπὸ τῆς ἀληθείας εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ μᾶς ὀδηγοῦσιν αἱ ἐμβριθεῖς σκέψεις καὶ μελέται τῶν ἔξοχῶν τῆς φύσεως ἐρμηνευτῶν.

Καὶ πρὸ τοῦ Βερονάρδου ὁ ἐπιφανῆς καθηγητὴς τῆς χημείας τῶν ὁργανικῶν σωμάτων Σεβρέλ ἐν τῷ συγγράμματί του περὶ τῆς ἴστορίας τῶν χημικῶν γνώσεων ἔθετο τὰ δοια τῶν φυσικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν. «Αἱ ἐπιστῆμαι αὗται λέγει ὁ Σεβρέλ, ἀνερευνῶσι τὰ πράγματα ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ ὀδηγηθῶσιν ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν φαινομένων. Πέραν τούτων διανοίγεται τὸ στάδιον τοῦ ἀπείρου, ἐξ οὗ διαβλέπονται νέοι οὐρανοὶ ἀληθεῖῶν, νέοι τῆς ἀνθρωπίνης διανοίαι ὁρίζοντες. Ἐπὶ τῶν ἀληθειῶν τούτων αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι οὐδὲν νὰ βεβαιώσωσι καὶ οὐδὲν νὰ ἀρνηθῶσι δύνανται, καθόσον οὕτε ζυγίζονται οὕτε καταμετροῦνται οὕτε εἶνε ἐπιδεκτικαὶ ἀκριβοῦς καὶ ἀριθμητικοῦ δρισμοῦ. Ἐπὶ παντὸς σημείου τῆς ἀπεράντου

σφαιραὶς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίζονται αἱτια μυστηριώδη δλῶς ἀκατάληπτα καὶ ἀνεξιχνίαστά πρὸ τῶν δποίων ὁ ἰχνηλάτης τῆς φύσεως ἀναγκάζεται νὰ διακόψῃ πᾶσαν περαιτέρῳ ἐκζήτησιν. Αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἀναγνωρίζουσι μὲν ὅτι ἐκτὸς τῶν φαινομένων ὑπάρχει καὶ εἰς πρῶτος καὶ ἀπότατος λόγος, ἀλλ' ἐπὶ τούτου οὐδεμίσιν ἔχουσιν ἀριθμοδιότητα δπως ἐπεκτείνωσι τὰς ἔρεύνας των. Διὰ τὸν ὄντιστήν, ἔξαπολούσθει λέγων ὁ Σεβρέλ, Θεὸς δὲν ὑπάρχει, ἔχει καλῶς. Ἀλλ' ἡ πρότασις αὗτη εἶναι ἐν δόγμα, εἶνε βεβαίωσις ἐκ τῶν προτέρων, εἶναι πίστις μηδὲν ἔχουσα κοινὸν μετὰ τῶν φυσικῶν καὶ πειραματικῶν ἐπιστημῶν. Ἐὰν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν πειραματικὴν μέθοδον, θὰ φθάσωμεν ἀναγκαίως εἰς ἐναντίον συμπέρασμα. Ὁ φυσιοδίφης ἐκζητεῖ ἐπὶ παντὸς γεγονότος τὸ αἴτιον τὸ δυνάμενον νὰ παραγάγῃ τὸ μελετώμενον γεγονός. Εὑρισκόμενος ἐνώπιον μιᾶς μηχανῆς ἀναγνωρίζει ταῦτην ὡς παραχθεῖσαν ἐξ ἐνὸς αἰτίου δυναμένου νὰ ἐπιφέρῃ τὴν συναρμολόγησιν τῶν διαφόρων ἐργαλείων ἐξ ὧν ἡ μηχανὴ σύγκειται. Εὑρισκόμενος ἐνώπιον τῶν διανοητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ὁ φυσιοδίφης πρέπει ἀναγκαίως νὰ παραδεχθῇ τὴν ὑπαρξίαν αἰτίου δυναμένου νὰ παραγάγῃ νοητικὰς δυνάμεις, δὲν θὰ κατανοήσῃ τὸν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρας τοῦ αἰτίου, ἀλλὰ θέλων νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν πειραματικὴν μέθοδον δέον νὰ παραδεχθῇ τὴν ὑπαρξίαν αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν τὸ αἴτιον τοῦτο εἶνε ἀκατάληπτον ἢ ἀνεπίδεκτον πειραματικῶν παρατηρήσεων, δὲν θὰ ἀποτελέσῃ βεβαίως ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐ-

ρεύνης, ἀλλ' οὐχ ἥττον εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ πειραματικὴ μέθοδος ἀντὶ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς βεβαιώσεις τοῦ ὑλισμοῦ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς αἴτιον πνεύματος καὶ νοήσεως. Ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον μελέτης καὶ ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶνε προφανὲς ὅτι οὐδέποτε αὗται θὰ χορηγήσωσι τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν ὑλιστικῶν θεωριῶν».

Ο "Ἐρδμαν ἔξεπόνησε καὶ ἐδημοσίευσε σπουδαῖον σύγγραμμα «περὶ τῶν σχέσεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς θρησκείας». Συνοψίζων πάσας τὰς ἐπιστημονικὰς προόδους, ἀναφέρων τὰς γνώμας τῶν ἔξοχῶν φυσιολόγων καὶ φυσιοδιφῶν, ἀναλύων τὸ ζήτημα ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐπικαλούμενος τὸ ἐπιστημονικὸν κῦρος Χούμβολδ τοῦ μεγάλου, καταλήγει εἰς τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα, «ἡ ἐπιστήμη ὡς ἐκ τῆς ἴδιας αὐτῆς φύσεως δὲν πρέπει νὰ ὑπερπηδήσῃ ὅριον οὐ πέραν οὔτε αἰσθητὴ παρατήρησις εἶνε ἐφικτὴ οὔτε νὰ βεβαιώσῃ δύναται πρότασιν ἀνεπίδεκτον πειραματικῆς κυρώσεως. Τὸ μυστήριον τῆς Δημιουργίας κεῖται ἔκτος τῆς ἐπιστημονικῆς σφαίρας. Δι' ἡμᾶς ἡ φύσις εἶνε ἐν γεγονός. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ περιορίζονται καὶ ἐπ' αὐτοῦ πρέπει νὰ περιστρέφωνται αἱ ἡμέτεραι ἐπιστημονικαὶ μελέται, ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου ἀρχεται ἡ θρησκεία, μόνη ἀρμοδία πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μυστηριοδῶν προβλημάτων».

III

«Ἐξ τῆς ἀναρμοδιότητος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων περὶ δημιουργίας καὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου πηγάζει καὶ ἡ περὶ τὴν ἀποπλάνησιν ὃσπή τῶν ἀποκλειστικῶν ἐπιδιδομένων εἰς τὴν μελέτην τῶν σωματολογικῶν ἐπιστημῶν, ἀξιούντων νὰ κρίνωσι διὰ τῶν θετικῶν γνώσεων καὶ διὰ τῆς ἐφαρμοζομένης μεθόδου κατὰ τὴν λύσιν μηχανικῶν ζητημάτων περὶ παντὸς ὑποκειμένου μὴ ἀναγομένου εἰς τὴν σφαῖραν τῶν φυσιογνωστικῶν ἐκζητήσεων. Τὴν ὃσπή ταύτην μελετήσας ὁ μεγάλας παρασχὼν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπιστήμην διὰ τῶν περὶ θερμοδυναμικῆς ἀνακαλύψεων του χίρων ἐπήγαγε τὰ ἔξῆς:

«Οὐκ ὀλίγοι τῶν νέων ἱατρῶν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ὕλην καὶ εἰς τὰς μηχανικὰς λειτουργίας τοῦ ὄργανισμοῦ πάσας τὰς ἀνθρωπίνους ἐνεργείας καὶ πάντα τὰ φαινόμενα, ἐστωσαν ταῦτα φυσιολογικά, σωματικὰ νοητικὰ ἢ ψυχολογικά. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἱατρῶν, τούτων θεωρούντων τὴν ὑπαρξίαν πνευματικῆς δυνάμεως ὡς ὅλως περιττήν, τὴν δὲ περὶ αὐτῆς πεποίθησιν ἐσφαλμένην, ὁ ἐγκέφαλος σκέπτεται καὶ βούλευται αὐτομάτως, ὅμιλῶ περὶ τῶν νέων ἱατρῶν, διότι ἡ ἀμφιβολία ἐπεγείρεται πολλάκις μετὰ χρόνον τινὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκηρύξαντας τὴν θεωρίαν ταύτην. Ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐγκύψας ἐπὶ τῆς κλίνης τῶν νοσούντων καὶ τῶν θηρησκόντων, ὁ ἐπὶ πολὺν χρόνον παρατηρήσας φαινόμενα μηδεμίαν ἐπιδεχόμενα μηχανικὴν καὶ ὄργανικὴν ἐξήγησιν, ὁ ἱατρὸς ὑγιοῦς κρίσεως καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας τιμήσι μυριάκις τὸ ζήτη-

μα ἐνώπιον τῆς συνειδήσεώς του. σκέπτεται ἄρα γε ἡ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ περιεχομένη ὕλη, ἢ ἄλλη τις δύναμις μετ' αὐτῆς συνεργάζεται, ἣν καλοῦμεν ἔγῳ; Ὁ ἐμβριθῆς ίατρὸς ἀναστέλλει πᾶσαν ἐπὶ τῶν ἀμφιβολιῶν τούτων δριστικὴν κρίσιν καὶ ἀκολουθῶν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος θεραπεύει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὰς νόσους καὶ παρηγορεῖ διὰ τῶν αἰσθημάτων τοὺς ἡθικοὺς πόνους τῶν δμοίων του, ἰσχυρὸς ἐν τῇ συνειδήσει τιμίου ἀνδρὸς περιμένει μεθ' ὑπομονῆς τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος. Ἐ-ἀν δὲ ἔτεροι ίατροὶ ἐπιμένωσιν εἰς τὴν ἀρνησιν καὶ ἀποφαίνωνται δριστικῶς ἐπὶ τῶν αἰώνιων προβλημάτων, ὁ λόγος εἰνε ὁ ἐπόμενος. Οἱ ίατροὶ ως ἐκ τῆς ἐνασκίσεως τοῦ ἔργου των ἀναγκάζονται νὰ ἐνασχολῶνται κυρίως ἐπὶ τῶν παθολογικῶν φαινομένων τῶν ἐμβίων ὁργανισμῶν, ἅτινα ἐπιδέχονται φυσικὰς καὶ μηχανικὰς ἔξηγήσεις, παραμελοῦντες τὰ ψυχολογικά, τὰ διανοητικά καὶ ἡθικὰ γεγονότα. Καὶ ὅμως διὰ τῆς διττῆς ταύτης μελέτης δυνάμεθα μόνον νὰ ἀκριβώσωμεν μέχρι τίνος τὰ σωματικὰ καὶ μηχανικὰ αἴτια δύνανται νὰ ἔξηγήσωσι τὰ νοητικὰ καὶ ἡθικὰ καὶ ψυχολογικὰ φαινόμενα. Αἱ ἀσχολίαι τοῦ μετεορομένου τὴν τέχνην ίατροῦ καταδικάζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς μελέτης τῶν ψυχολογικῶν ἐπιστημῶν, ὃν αἱ γνώσεις εἰνε ἀπαραίτηται πρὸς μόρφωσιν ὁρθῆς κρίσεως καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ισορροπίας μεταξὺ τῶν ἀπολύτων βεβαιώσεων τινῶν διδασκαλιῶν καὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν ἐναντίων».

Εἰς τοὺς λόγους τούτους θὰ προσθέσω σκέψεις τινὰς καὶ γεγονότα τῆς προσωπικῆς ἐμοῦ πείρας.

Οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν ἔξέτασιν καὶ μελέτην τῶν σωμάτων καὶ τὴν διάνοιαν στρέφοντες ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀπτῶν καὶ δρατῶν ὁργανισμῶν παρασύρονται ώς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς σύγχυσιν τῆς ἀλήθειας μετὰ τῶν μέσων καὶ τῶν τρόπων, δι’ ὃν αὕτη ἀκριβοῦται καὶ ἀποδείκνυται. Διὰ τῆς συγκεντρώσεως ὅλης των τῆς προσοχῆς εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ὕλης ἀποχανοῦται ἐν αὐτοῖς ἡ ἔμφυτος τῷ ἀνθρώπῳ ἵκανότης τοῦ νὰ ἐνορᾶ καὶ διαγινώσκῃ τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ γεγονότων ἀνεπεδέκτων αἰσθητῆς καὶ πρακτικῆς πείρας. Συμβιάνει διὰ τοὺς μυῶνας τοῦ σώματος, ὃν οἱ μὲν ἐργαζόμενοι ἀναπτύσσονται καὶ ἐνισχύονται διὰ τῆς ἀσκήσεως, ἔξασθενοῦσι δὲ καὶ περιπίπτουσιν εἰς μαρασμὸν οἱ ἀναπαυόμενοι καὶ μὴ ἐνασκούμενοι. Ως ἐκ τῆς διευθύνσεως τοῦ πνεύματος τῶν ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σωματικῶν ὁργανισμῶν καὶ ώς ἐκ τῆς ἐφαρμοζομένης ὑπὲρ αὐτῶν πειραματικῆς μεθόδου, πεποιθασιν διὰ πᾶσαι αἱ γνώσεις πρέπει νὰ ἐκπορεύονται ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν παρατηρήσεων, αἱ δὲ ἀλήθειαι νὰ ἔξελέγχωνται καὶ ἀποδεικνύονται ώς αἱ τῶν γεγονότων τῆς ἀπτῆς καὶ δρατῆς φύσεως. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὕλης πρακτικῆς καὶ ἐμπειρικῆς ταύτης μεθόδου προοδεύουσι βεβαίως καὶ δύνανται νὰ ἀποκτήσωσιν ἔξιδιασμένην ἵκανότητα ἐπὶ τῶν δρώντων τὰ ἀντικείμενα τῆς ἴδιας αὐτῶν μελέτης, ἀλλὰ περιπλανῶνται καὶ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς εὐθυγρασίας, ὁσάκις ἐπὶ τῆς διερευνήσεως καὶ συζητήσεως μεταφυσικῶν καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων ἐφαρμόζουσι τὰς αὐτὰς με-

θόδους καὶ τοὺς αὐτούς τρόπους πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας. Ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν μὴ ἀποτελούντων τὸ ὑποκείμενον τῶν συνήθων σκέψεων καὶ ἐκξητήσεών των, εὐκόλως καὶ ἀνεξετάστως ἀποδέχονται πᾶσαν ἰδέαν καὶ πᾶσαν θεωρίαν σύμφωνον πρὸς τὴν διεύθυνσιν καὶ ὅπῃ τοῦ πνεύματός των, σπανίως δὲ ἐπιδίδονται εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐπεγειρομένων κοινωνικῶν καὶ μεταφυσικῶν ζητημάτων, διότι ἐκ τῶν προτέρων δὲν ἀποδέχονται ὅτι ταῦτα δύνανται νὰ λάβωσι διάφορον τῆς ἀπὸ τῆς ὑλοδοξίας ἀποδεχθείσης λύσεως. Βουλόμενοι, καὶ εἰς ἐπισταμένην ἐπιδιδόμενοι ἐκζήτησιν καὶ τὰς καταλλήλους ἔφαρμοζοντες μεθόδους, νικῶσι βεβοίως τὴν ὁπῇ τοῦ πνεύματος καὶ καθίστανται ὀρμοδιώτεροι παντὸς ἄλλου πρὸς λύσιν τῶν κοσμολογικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν προβλημάτων, ἀλλ' οὕτε πάντες πρὸς τοῦτο ἐνδιαφέρονται οὕτε εἰς τοιαύτας ἐρεύνας ἐπιδίδονται οὕτε ἡ ἐνάσκησις τῆς ἐπιστήμης ἐπιτρέπει πάντοτε εἰς αὐτοὺς τοιαύτας ἐκξητήσεις, οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων ἡ ἀδιαφοροῦσι περὶ τῆς λύσεως τῶν αἰωνίων προβλημάτων, ἡ ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπειρικὴν τοῦ πνεύματος των ὁπῇ τοῦ θεωροῦντιν ὡς ἀναξίαν μελέτης πᾶσαν πεπούθησιν ἡ θεωρίαν μὴ ἀποδεικνυμένην διὰ τῆς αἰσθητῆς τῶν πραγμάτων παρατηρήσεως.

Πρό τινος διαλεγόμενος μετὰ ἰατροῦ περὶ τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ τοῦ Δαρβίνου συστήματος, παρετήρουν αὐτῷ ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς δι' οὗ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἀποδεκτὴ ἡ Δαρβίνειος θεωρία ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν καὶ φυσιοδιφῶν ἐξέλιπεν, διλίγιστοι δὲ

ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀποδέχονται τὴν ὁρθότητα αὐτῆς, ὡς ἐκ τῶν ἔξαγομένων μάλιστα τῶν παλαιοτολογικῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς ἀνασκευῆς αὐτῆς ὑπὸ σοφῶν ἐπιστημόνων καὶ φυσιολόγων. «Πλανᾶσαι, μιὸν εἴπειν ὁ μετ' ἐμοῦ συνδιαλεγόμενος ἰατρός, οὐδεὶς πλὴν τῶν θεολογούντων καὶ τῶν τυφλῶς παρακολουθούντων τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις, οὐδεὶς ἐπιστήμων ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀληθείας τῆς Δαρβίνειου διδασκαλίας καὶ τῆς γενέως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πιθηκοειδοῦς τινος ζώου». Πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος εἰχον λάβη τὸν ἐπικήδειον λόγον ὃν δὲ Βίρχωβ ἀπήγγειλεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Δαρβίνου κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐν Φραγκφόρτῃ συνελθούσης ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας, λαβὼν δὲ αὐτὸν ἀνὰ χεῖρας ἀνέγγιων τὸ ἐπόμειον χωρίον. «Δὲν πρέπει νὰ αἰτιώμεθα τὸν Δαρβίνον, ἀλλὰ τοὺς ἡμετέρους τῆς Γερμανίας φυσιοδίφας ὅσοι διέστρεψαν τὰς θεωρίας του μέχρι τῆς ὑλιστικῆς δοξασίας. Αὐτὸς οὗτος ὀμολόγει ὅτι αἱ ἀνατομικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου γνώσεις του ἥσαν λίαν περιωρισμέναι. Ἐφ' ὃσον δὲ καὶ ἡνὶ παραθήσωμεν τὰς περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑποθέσεις, φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ πρότινος ἀποδεχθεῖσα ὑπὸ πολλῶν θεωρία περὶ ἐκπορεύσεως αὐτοῦ ἀπὸ ἄλλου ζωϊκοῦ ὁργανισμοῦ, οὐδεμίαν εἰχεν ἐπιστημονικὴν ὑπόστασιν. Ἡ θεωρία αὐτῇ ἀποδείκνυται φευδῆς ὅταν ἐμβριθῶς μελετήσωμεν τὰ πράγματα, ἐγὼ δὲ θεωρῶ ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑταιρία **νέον κέντηται τίτλον δόξης** μὴ θαμβωθεῖσα ὑπὸ τῆς Δαρβίνειου θεωρίας καὶ διατηρησασα πλήρη ἀταραξίαν καθ' ὃν χρόνον αὐτῇ ἐγένετο μετ' ἐνθου-

σιασμοῦ ἀποδεκτὴ ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων». Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χωρίου τούτου, «σοὶ διμολογῶ, μιὸν εἶπεν ὁ ἰατρός, ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ὅτι οὐδέποτε ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσω ἐπισταμένως τὴν Δαρβίνειον θεωρίαν, οὐδὲ ποτὲ ἡδυνάμην νὰ πιστεύσω ὅτι ἀνὴρ οὗτος ὁ Βίρχωβ δὲν ἀπεδέχετο τὴν ὁρμότητα αὐτῆς καὶ μετὰ τοσαύτης μάλιστα ἀπέκρουε δυνάμεως ὥστε νὰ θεωρῇ ὡς τίτλον δόξης τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας ὅτι δὲν παρεσύρθη ὑπὲρ αὐτῆς». «Καὶ δὲν εἶσαι μόνος μεταξὺ τῶν ἰατρῶν ὁ μετὰ τοσαύτης εὐκολίας καὶ ἄνευ μελέτης ἀποδεξάμενος τὴν ὁρμότητα τῆς Δαρβίνειον ὑποθέσεως, παρετήρησά εἰς τὸν ἰατρόν: ἀνάγνωθι τὸν ἔτερον τοῦτον παράγραφον τοῦ ἴδιου Βίρχωβ ὅπως πεισθῆς μετὰ πόσης ἀπερισκεψίας διδάσκονται εἰς τοὺς λαοὺς θεωρίαι μὴ ἔχουσαι ἐπιστημονικὴν ὑπόστασιν, κλονίζουσαι δὲ τὰς πολυτίμους καὶ σωτηρίους αὐτῶν πεποιθήσεις». «Σπανίως διηγέρθη πρόβλημα σπουδαιότερον (τῆς γενέσεως) (τοῦ ἀνθρώπου), σπανίως δὲ συνεξητήθη πρόβλημα κατὰ τρόπον παραλογώτερον».

Συνεξήτουν ἡμέραν τινα μετ' ἄλλου ἰατροῦ περὶ ἐκπορεύσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων ἀπὸ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης θεωρίαν, κατὰ δὲ τὴν γενομένην συζήτησιν πολλάκις ὁ μετ' ἔμοιον συνδιαλεγόμενος ἐπανέλαβεν ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου οἱ ἰατροὶ δύνανται μεθ' ἀρμοδιότητος καὶ ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας νὰ ἀποφανθῶσι. Μετά τινας ἡμέρας, ὀδηγούμενος ὑπὸ ἀριθμού περιοδικοῦ τίνος συγγράμματος, ἐμελέτησα ἐπὶ τῶν πειραμάτων καὶ τῶν ἔργων τοῦ καθηγητοῦ Μόσου. Οἱ ἐπιφανῆς τῆς Φλω-

ρεντίας ἰατρός, ἐπιδοθεὶς πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν ἐπισταμένην καὶ εἰδικὴν μελέτην τῶν ἐγκεφαλικῶν νοσημάτων καὶ εἰς παρατηρήσεις καὶ πειράματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου μυελοῦ, ἐφεῦρε καὶ κατάληλον ἐργαλεῖον πρὸς ἔξαρσίθωσιν καὶ δρισμὸν τῶν κινήσεων τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης. Όσακις δὲς ἐκ τοῦ τραύματος ἢ ἄλλου νοσήματος ἀπεγυμνοῦτο δι μυελός, ὁ ἰατρὸς Μόσος παρέμενε παρὰ τῷ πάσχοντι νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ παρετήσει τὰς κινήσεις καὶ ἀλλοιώσεις τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, μετὰ πάσης δὲ λεπτομερείας καὶ ἀκριβείας ἐσημείου ταύτης καὶ τὴν πρὸς ταύτας ἀντιστοιχοῦσαν τοῦ πάσχοντος ψυχικὴν κατάστασιν ἢ ἐκδήλωσιν. Ή δημοσίευσις τῶν ἔργων καὶ τῶν πειραματικῶν τοῦ Μόσου παρατηρήσεων διήγειρε μέγα ἐνδιαφέρον εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, τὸ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐφευρεθὲν ἐργαλεῖον ἐθεωρήθη ἐν Γερμανίᾳ δια μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐπιστημονικῶν προσόδων. Εν ἀριθμῷ δημοσιευθέντι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῇ «Ἀνθρολογίᾳ» τῆς Ρώμης κατὰ Μάρτιον τοῦ 1882 δι Μόσος ἐξέθηκε περιληπτικῶς τὰ τελευταῖα τῶν πειραμάτων του συμπεράσματα δια μέσης: «Διὰ τῶν πολυχρονίων ἐκζητήσεων καὶ παρατηρήσεών μου διέγνων τὸν μηχανισμόν, διὸ ὡς ἐπρονόησεν ἡ φύσις πρὸς ἐπίτασιν τῆς τοῦ αἵματος κυκλοφορίας ὅταν δι μυελὸς πρόκηται νὰ ἐργασθῇ, πρῶτος ἀνεκάλυψα, ὥρισα καὶ ἐθαύμασα πολλὰ τῶν φαινομένων διὸ ἀποκαλύπτεται ἡ μηχανικὴ ἐνεργότητης τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, πλὴν καίτοι κατέβαλον ἐνδελεχῆ καὶ πολυχρόνιον προσοχὴν καὶ μελέτην, παρετήρησα δὲ διὰ τῶν ἐντελεστέρων ἐργαλείων τὸν μυελόν, ὅτι είχον αὐτὸν

πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ ἀκολούθουν αὐτοῦ τὰς μεταβολὰς καὶ ἄλλοιώσεις, καὶ δὲ αἱ ἰδέαι καὶ αἱ παθήσεις τοῦ ἀτόμου ἐκόχλαζον καὶ συνωθοῦντο καὶ δὲ ἐπήρχετο ἡ τοῦ ὕπνου ἀνάπαυσις, ἡ οὐσία τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἶναι δι᾽ ἐμὲ μυστήριον! Μεταξὺ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων ὑπάρχει ἀβυσσος, ἥν ἡ ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ πληρώσῃ. Οὐδεὶς δύναται, ἔστω καὶ διὰ τῆς φαντασίας, νὰ νοήσῃ τίνι τρόπῳ σφαιρίδια αἷματος διερχόμενα διὰ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης δύνανται νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν συνείδησιν, καὶ οὐδεὶς ἔμπορει νὰ φαντασθῇ τίνι τρόπῳ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν κινήσεων καὶ τῆς ζωῆς τῶν διαφόρων κυττάρων καὶ τῶν ὁργανικῶν λειτουργιῶν δύναται νὰ ἐκπηγάσῃ τι ἵκανὸν νὰ παραγάγῃ τὴν αἰσθησιν καὶ τὸ συνειδός. Ἐνταῦθα αἱ ἐπιστημονικαὶ θεωρίαι εἰς οὐδὲν χρησιμοποιοῦσιν. "Οτε διὰ τῆς πείρας ἢ καὶ διὰ τῶν ὑποθέσεων τῆς διανοίας ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἐσχάτην τῆς ὕλης διαίρεσιν, εἰς τὴν ἐσχάτην ἐναποθέτησιν τῶν ἐγκεφαλικῶν ἐνεργειῶν, συνασθιανόμεθα διτὶ τὸ λέγειν «εἴμεθα πνευματισταὶ ἢ ὑλισταὶ» οὐδεμίαν πλέον ἔχει σημασίαν. Αἱ σχολαὶ αὗται συναντῶνται εἰς τὸ μηδὲν τῆς πλήρους ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας. Η οὐσία τῆς ὕλης δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀκατάληπτος τῆς τοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τοῦ Λουκρετίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὑλιστῶν οὐδόλως ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου προωθεύσαμεν καὶ οὐδὲν γεγονὸς καὶ οὐδεμίᾳ θεωρίᾳ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν οὐσίαν τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς ἐνεργότητος οὐσιωδῆς οἱ ὑλισταὶ οὐδὲν ἄλλο ποιοῦσιν ἢνα ἀνατρέπωσιν ἐν δόγμα δπως ἀνεγεί-

ρωσιν ἔτερον. Εἶνε προτιμότερον μεθ' ὅλης τῆς παρρησίας καὶ εἰλικρινείας νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀμάθειά μας». Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἔργων τοῦ καθηγητοῦ Μόσσου καὶ τὴν εἰλικρινὴ ὁμολογίαν τῆς περὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀμαθείας τῆς ἐπιστήμης, παρεκάλεσα τὸν ἴατρόν, μεθ' οὗ συνδιελεγόμην, νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτὸν καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν μελέτην των. Μοὶ ὑπερσχέμη δτι ἥθελεν ἀκολουθήση τὴν συμβουλήν μου, πλὴν μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου μοὶ ἐδήλωσεν δτι αἱ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ ἔργου του ἀσχολίαι δὲν τῷ ἐπιτρέπουσι νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοιαύτας μελέτας, «δὲν ἔχω τι νὰ σοὶ παρατηρήσω, ἴατρέ, ἀπήντησα εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὅμολόγησον δτι ὑμεῖς ἔστε οἱ ἀναρμοδιώτεροι πάντων τῶν λοιπῶν ἐπιστημόνων νὰ ἀποφαίνησθε ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ διανοητικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, μὴ θέλοντες ἢ μὴ εὐκαιροῦντες νὰ λάβητε γνῶσιν οὐδὲ τῶν περὶ αὐτῶν πειραματικῶν παρατηρήσεων καὶ ἔρευνῶν τῶν ἴδιων συναδέλφων σας».

Ἀνεγίνωσκον ἡμέραν τινα ἐντὸς τοῦ γραφείου μου τὸν ὑπὸ τοῦ Παστερὸ ἀπαγγελθέντα λόγον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐν αὐτῇ ὡς τακτικοῦ μέλους ἐγκαθιδρύσεώς του. Φύλος ἴατρός ἐλθὼν εἰς ἐπίσκεψίν μου καὶ παρατηρῶν μὲ δῶρος ἀφοσιωμένον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, «φίλε, μοὶ εἰπεν, ἀναγινώσκεις βεβαίως τι δπερ πολὺ σὲ ἐνδιαφέρει» — «Νοί, τῷ ἀπήντησα» ἀναγινώσκω κατὰ εἰκοστὴν ἵσως φορὰν τὸν τελευταῖον λόγον τοῦ Πάστερ». — «Ἐχεις δίκαιον, μοὶ παρετήρησε τότε δ ἴατρός, νὰ ἐνδιαφέρησαι εἰς τὴν ἀνά-

γνωσιν τὸν ἔργων τοῦ σοφεῦ τῶν σοφῶν». Καὶ ἐνταῦθα δὲ ιατρὸς ἐπεχείρησε νὰ ἐκθέσῃ πάσας τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ περιδόξου τῶν ἡμερῶν μᾶς ἐπιστήμονος καὶ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας ἃς προσήγεγκεν εἰς τὰς νοσολογικὰς καὶ βιολογικὰς ἐπιστήμας. 'Ο μιλῶν δὲ Ἐρνέστως Ρενάν περὶ τοῦ Παστέρο ἔλεγεν, «οὐδεὶς τῶν ἐπιστημόνων διέτρεξε πάντας τοὺς κύκλους τῆς φύσεως μετὰ βῆματος τοσοῦτον ἀσφαλοῦς καὶ σταθεροῦ δυνοῦ δημοσίου ἐπιστημονικὸς αὐτοῦ βίος εἶναι πεφωτισμένη καὶ διαλάμπουσα ὁδὸς ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς τοῦ ἀοράτου καὶ τῶν ἐσχάτων ἀβύσσων ἀφ' ὧν ἐκπορεύεται ἡ ζωὴ». Ἐὰν οἱ λόγοι τοῦ φίλου μου δὲν ἤσαν τόσον εὐγλωττοί ως οἱ τοῦ Ρενάν, ἀλλὰ βεβαίως ἐνεπνέοντο ὑπὸ ἀληθοῦς ἐπιστημονικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. «Ἀκουσον, φίλε μου, εἶπον τότε τῷ ιατρῷ, δὸν ἐγγνώριζα ὑλοδοξοῦντα, ὑπόθες δὲ τοῦ ἡπί ζητήματος ἐνδιαφέροντος τὴν ἐμὴν συνείδησιν καὶ σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὰς φυσιολογικὰς καὶ βιολογικὰς ἐπιστήμας ὀφεῖλω νὰ μορφώσω γνώμην τινὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς βασιζόμενος νὰ λάβω ἀπόφασιν καὶ νὰ ἀποδεχθῶ δοξασίαν ἀμέσως καὶ σπουδαίως συνεχομένην μετὰ τῆς διανοητικῆς καὶ ἡμικῆς μου ὑπάρξεως, θὰ ἐνεργήσω ἀρα γε μετὰ συνέσεως καὶ λογικότητος ἐὰν συμορφωθῶ πρὸς τὰς γνωματεύσεις καὶ συμβουλὰς τοῦ Πάστερο; — «Βεβαίως, ἀπήντησεν δὲ ιατρός, ἡ γνώμη τοῦ Παστέρο ισοφαρίζει πρὸς τὴν γνώμην μᾶς ὅλης ἐπιστημονικῆς Ἀκαδημίας, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐπιστήμων, ἀλλ' εἶναι ἀληθῆς τῆς ἐπιστήμης ἐνσάρκωσις. Ἐὰν οὗτος ὁριστικῶς ἀπεφάνθη ἐπὶ ζητήματός τινος τῶν φυσι-

κῶν καὶ πειραματικῶν ἐπιστημῶν, θὰ ἦτο ἀληθῆς ἀφοσύνη νὰ μὴ συμορφώσῃς τὴν πεποιθήσιν σου πρὸς τὰς γνώμας αὐτοῦ». Οἱ λόγοι οὗτοι μοὶ ἐνεποίουν ἀληθὴν ἀγαλλίασιν, ὁ δὲ ἵατρος δὲν ἥδυνατο νὰ ἔξηγήσῃ τὴν ἀπαστράπτουσαν εἰς τὸ πρόσωπόν μου φαιδρότητα. Ἔγίνωσκε πάσας τὰς ἀνακαλύψεις καὶ πάντα τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἀλλ᾽ ἡγγόνει ὅτι ὁ Παστὲρ εἶνε ὁ μέγας ἀντιρόστωπος καὶ ὑπέριμμαχος τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἐν τῇ σφαιρᾷ τῶν θετικῶν καὶ ἀκριβῶν ἐπιστημῶν! «Καὶ σύ, φίλε μου, εἴπον τότε αὐτῷ, ὡς ἐκ τῶν πρακτικῶν ἔργων καὶ ἐνασχολήσεών σου δὲν ἔλαβες βεβαίως τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃς τὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις τοῦ Παστὲρ περὶ τῶν ἀκροτάτων τοῦ πνευματικοῦ κόσμου προβλημάτων, ἄκουσον αὐτάς, καὶ ἐὰν ὑπῆρξεν εἰλικρινῆς ἡ πρὸς μὲ συμβούλη σου, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ἀπόβαλε ἀπὸ τοῦ νοῦ τὰς θεωρίας τῶν ὑλοδιξούντων καὶ διάνοιξον τὴν καρδίαν σου πρὸς παραδοχὴν τῆς αἰώνιου ἀληθείας».

Τὴν 27 Ἀπριλίου 1882 ὁ Παστερὸς ὡμοίησεν
ἐν τῇ συνεδριάσει τῶν σοφῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀκα-
δημίας περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Λιτρὸς ὃν
διεδέχετο. 'Ο Λιτρὸς δὲν ἦτο οὕτε ἄθεος, οὕτε ὑλι-
στής, ἀλλ' ἀνήκεν εἰς τοὺς ὄπαδοὺς τῆς θετικῆς
φιλοσοφίας, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ περιορί-
ζῃ τὰς ἐκζητήσεις καὶ ἐρεύνας τῆς ἐπὶ τῶν φαινο-
μένων καὶ τῶν γεγονότων χωρὶς νὰ ἐπιλαμβάνηται
συζητήσεων καὶ ἐρευνῶν περὶ ἀοράτου καὶ μυστη-
ριώδους κόσμου, εἰς ὃν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἀδυ-
νατεῖ νὰ εἰσδύσῃ. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀνέλυ-

εν ὁ Παστὲρ ἐνώπιον τῶν σοφῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Δημοκρατίας, ἡτις ὑψώσεν ἀφρονα σημαίαν καταδιώξεως πάσης θρησκευτικῆς πεποιθήσεως καὶ ὑπερκοσμίου ἰδέας. «Ἐν νοῷ, ἔλεγεν ὁ μέγας ἀνήρ, τὴν ὑπὸ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας προεβενομένην ἀρχήν, ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ περιορίζηται εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν γεγονότων καὶ νὰ μὴ ὑπερπῆδῃ τὸν κύκλον τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ νοήσω ἐπὶ τίνι λόγῳ οἱ ὄπαδοὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀγωνίζονται νὰ ἀποκλείσωσιν ἀπὸ τῆς μελέτης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ σπουδαιότατον πάντων τῶν γεγονότων, τὴν θετικωτέραν πασῶν τῶν γνώσεων, τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου. Τί ὑπάρχει ἄρα γε πέραν τοῦ ἀστερόσηντος οὐρανοῦ; Ἐτεροὶ οὐρανοὶ ἀστερόσηντες. Ἔστω. Πέρα δὲ τούτων τὶ ὑπάρχει; Ἰδοὺ τὶ ἐκξητεῖ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δι' ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς καὶ δυνάμεως. Θὰ διακόψῃ ἄρα γε τὰς ἐρεύνας του εἰς ὥρισμένον τι σημεῖον χώρου ἢ χρόνου; Ἄλλ. ἐπειδὴ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε μὲν εὑρύτερον τοῦ προηγουμένου, ἀλλὰ πάντοτε πεπερασμένον, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα οὐδόλως ἴκανοποιεῖται οὐδὲ δύναται νὰ περιωρισθῇ ἐπὶ ὥρισμένου σημείου τόπου καὶ χρόνου, ἀλλὰ προχωρεῖ προχωρεῖ πάντοτε καὶ ἀνερευνᾶ καὶ ἀδιαλείπτως ἐκξητεῖ τὸ Ἀπείρον. Μάτην θὰ βεβαιώσητε διτὶ πέρα τοῦ ὅρατοῦ κόσμου ὑπάρχουσι χρόνοι καὶ μεγαλεῖα ἀπέραντα. οὐδεὶς θὰ νοήσῃ τοὺς λόγους σας, οὐδεὶς νὰ ἀπομακρύνῃ δύναται ἀφ' ἔαυτοῦ τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου. Ο δὲ τὸ Ἀπείρον συναισθανόμενος καὶ ἀνομολογῶν ἐπισωρεύει εἰς τὴν ἀπλὴν ταύ-

την βεβαίωσιν σύνολον ὑπερκοσμίων ἰδεῶν ὑπερβαλλουσῶν πάντα τὰ θαύματα τῶν θετικῶν θρησκευμάτων, διότι ἐτ τῇ ἰδέᾳ τοῦ Ἀπείρου συγκεντροῦνται καὶ συνεπάρχουσι δύο ἐνάντιοι χαρακτῆρες, ἡ ἰδέα αὗτη ἐπιβάλλεται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, εἰνε δὲ ἄμα ὑπὲρ αὐτοῦ ἀκαταλήπτος! Ή ἰδέα τοῦ Ἀπείρου κατακλύζει τὸν νοῦν, εἰς δὲ τὸν ἀνθρωπὸν κατεχόμενον ὑπὲρ αὐτῆς οὐδὲν ἀπομένει ἡ νὰ κλίνῃ εὐσεβῶς τὴν κεφαλήν. Πλὴν καὶ καθ' ἣν στιγμὴν κλίνει γόνυν πρὸ τοῦ Ἀπείρου αἱ διανοητικαὶ του δυνάμεις σαλεύονται, ἡ δὲ διάνοια διατρέχει τοὺς ὑψίστους κινδύνους τῆς τοῦ Πασχάλ. ἔξοχον ἀφροσύνη! Τί δὲ ἀξιοῦ ἡ θετικὴ φιλοσοφία καὶ οἱ ταύτης ὄπαδοι; Νὰ διαγράψῃ καὶ ἔξαλείψῃ ἀνευ λόγου τὴν ἀρχέγονον καὶ συμφυτὴν ἦν ἀνθρώπῳ ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου, νὰ ὑπερπηδήσῃ δὲ πάσας τὰς ἔξ αυτῆς ἐκπορευομένας συνεπείας ἐν τε τῷ ἀτομικῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ! Τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου θεωρῷ ἐμφανῶς καὶ πανταχοῦ ἐκδηλουμένων ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ τῆς ἰδέας ταύτης τὸ ὑπερκόσμιον ἐνυπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ ἀποτύπωσις τῆς ἰδέας τοῦ Ἀπείρου. Τοῦ μυστηρίου τοῦ Ἀπείρου διαφωτίζοντος τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ναοὶ λατρείας τοῦ Ὅψιστου θὸ ἀναγείρωνται πάντοτε εἴτε ὑπὸ τὸ δνομα τοῦ Βράμα ἡ Ἄλλαχ εἴτε ὑπὸ τὸ δνομα τοῦ Ἱερωβᾶ ἡ Ἰησοῦ, πέροις δὲ τὸν ναῶν τούτων θὰ ἵδητε τοὺς πιστοὺς γόνυν κλίνοντας καὶ βυθιζομένους εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου. Καὶ τί ποτε εἶνε τὸ ἰδεῶδες ἡ ἀκτὶς τῆς ἰδέας τοῦ Ἀπείρου; Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ

περὶ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων διοπὴ δὲν ἥρτηνται ἀρά γε ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τοῦ παντός; Καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἴσοτητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸν σημερινῶν κοινωνιῶν δὲν ἐκπιγάζουσιν ἀρά γε ἀπὸ τῆς ἴδεας τοῦ Ἀπείρου, ἐνώπιον τοῦ διοίου πάντες οἱ ἀνθρωποι εἰναι ἵσοι; Ἡ ἀνθρωπότης, ἔλεγεν δὲ Λιτόρε, ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην πνευματικοῦ τινος συνδέσμου, οὗ ἄνευ αἱ κοινωνίαιδὲν εἶνε ἡ μεμονωμέναι οἰκογένειαι, στίφη ἀνθρωπίνων ὅντων καὶ ἀτομα, ἀλλ' οὐχὶ ὠργανωμένη κοινωνία. Ἀλλ' ὁ πνευματικὸς οὗτος σύνδεσμος, δην δὲ Λιτόρε ἐναπέθετεν εἰς τὴν ἴδεαν τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδαμοῦ μακρὰν τῆς ἴδιας τοῦ Ἀπείρου δύναται νὰ ἔξευρεθῇ, διότι ἐν ταύτῃ μόνη συνταυτίζεται καὶ τὸ μέγα τοῦ κόσμου μυστήριον. Τὸῦ ὑψος τοῦ ἀνθρωπίνων πράξεων ἥρτηται ἀπὸ τοῦ ἴδεων ἐξ ὧν ἐνεπνεύσθησαν. Εύδαιμων ὁ φέρων ἐν αὐτῷ τὸ Θεῖον, τὴν ἴδεαν τοῦ καλοῦ ἐν ᾧ ἐπαναπαύεται, τὸ ἴδεωδες τῆς τέχνης, τὸ ἴδιωδες τῆς ἐπιστήμης, τὸ ἴδεωδες τῆς πατρίδος, τὸ ἴδεωδες τῶν ἀρετῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Αὕται εἶνε αἱ ζῶσαι πηγαὶ τῶν μεγάλων ἔργων ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἀπείρου φωτιζόμεναι».

Οἱ καθηγητὴς Ἐρνέστος Ναβίλ, τὰ περὶ τῆς ἀμαθίας τῶν ὑλοφρονούντων ἐπιστημόνων περὶ τὰ πνευματικὰ ζητήματα ἐκθείς ἐν τινὶ πρόσῳ τὸν Ἡμερ ἐπιστολή, ἔγραψε. «Κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἐκ τῶν συγχρόνων μας ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τις ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν ὅπως θεωρήσῃ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ως ἀνηκούσας εἰς τὸ παρελθόν. Υπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην παρουσιάζονται περιστάσεις ὑποδει-

κνύσαι ἀλλόκοτον ἀμαθίαν. Συνήντησα ἡμέραν τινὰ κύριον ἔχοντα ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν μεγάλως δὲ ἐκπλησσόμενον ἀκούοντα μὲ βεβαιοῦντα ὅτι δύο τῶν διαπρεπεστέρων φυσιοδιφῶν τῶν ἡμερῶν μας, δὲ Ἀμπέρ καὶ ὁ Φαραδάης, εἶναι ἀμφότεροι χριστιανοὶ εὐσεβεῖς ἀποδεχόμενοι ἀδιστάκτως πάντα τὰ χριστιανικὰ δόγματα. Εἶχε δίκαιον νὰ ἐκπλαγῇ διότι πρὸ δὲ λίγων μηνῶν ἐβεβαίωσεν εἰς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ αὐτοῦ διατριβήν, ὅτι ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ οἱ ἀμαθεῖς μόνον ἀποδέχονται τὰ δόγματα τοῦ θετικοῦ θρησκεύματος».

IB'.

Τὰ παρατεθέντα ταῦτα γεγονότα λύουσι μὲν τὴν προταθεῖσαν ἀπορίαν ἀπεξηγοῦντι δὲ καὶ ἀποσαφίζουσι τὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι προϊούσης ὑλοφροσύνης καὶ ἀθλιότητος τοῦ τε ἥθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ βίου.

Ομιλήσατε μετὰ τῶν διανυσάντων τὴν σειρὰν τῶν φυσιογνωστικῶν καὶ νοσολογικῶν μαθημάτων εἰς τὸ ἐθνικὸν τῆς Ἑλλάδος πανεπιστήμιον περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς δημιουργίας ἐν γένει θὰ ἀπαντήσητε κατ' ἔξαιρεσιν τινὰς μεταξὺ αὐτῶν λέγοντας ὅτι τὸ προκείμενον ζήτημα δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν σφαιραν τῆς ἐπιστήμης ἢν ἐμελετήσαμεν, σπανιωτέρᾳ δὲ ἔσται η ἔξαιρεσις τῶν εἰς τὴν δημιουργίαν πιστευόντων, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ θὰ σᾶς εἴπωσι μετὰ στύμφου.

«Ἡ ἐπιστήμη διασκέδασε πάντα τὰ μυστήρια. Οἱ Βύχνερ ἀπέδειξε μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας δ-

τι δύναμις ἔκτὸς τῆς ὑλῆς δὲν ὑπάρχει, ὁ δὲ Χέκελ οὐ μόνον ἔχοργησε τὰς περὶ ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ μονήρη τῆς θαλάσσης ἀλλὰ καὶ γενεαλογικὸν ἐπιστημονικὸν πίνακα διεσκεύασε καταδεικνύοντα τὴν ἐκ τίνος μαστοφόρου ζώου τοῦ ἀνθρώπου καταγωγὴν, Φανατικοὶ τὴν θρησκείαν, ἀμαθεῖς τὴν ἐπιστήμην, διπισθοδρομικοὶ καὶ φωτοσβέσται εἶνε οἱ κατὰ τὰς ἡμέρας μας πρεσβεύοντες τὰς περὶ δημιουργίας πεποιθήσεις ἐξ ὑπεροκοσμίου αἰτίου». Καὶ ταῦτα λέγοντες διμιλοῦν μετὰ πεποιθήσεως, διότι τὰς ἴδεας των ἐμίρφωσαν ἀναγινώσκοντες σελίδες τινας τοῦ Βύχνερ, ἢ ἄριθμον τι δημοσιευθὲν εἰς ἐν τῶν ἡμερολογίων τῶν Ἀθηνῶν ἡ δι' ἄριθμον τοῦ «Προμηθέως», βεβαιοῦντος ὅτι τὸ σύστημα τοῦ μονισμοῦ εἶνε τὸ πάντων σοφώτατον ἀποδεχόμενον ἥδη ὑπὸ πάντων τῶν σοφῶν τῆς Ἐσπερίας.

Τὶ δὲ λέγουσι περὶ τοῦ προέδρου τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας τῆς Γαλλίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη μελετῶντας τὸ περὶ γενέως τοῦ ἀνθρώπου ζήτημα, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1890 δημοσιεύοντος τὴν κατὰ τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς θεωρίαν; Τὶ λέγουσι περὶ τοῦ Στράους—Δούρχαεμ καθ' ὅλον τὸν βίον μελετήσαντος τὰ τῆς ζωῆς τῶν ατηνῶν ὡς ἔξαγόμενον δὲ τῶν μελετῶν του δημοσιεύσαντος δύκαδη τετράτομον συγγραφὴν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς ἐκ τῆς νεκρᾶς ὑλῆς ἀνευ ἐπιδράσεως ὑπεροκοσμίου δυνάμεως; Τὶ δὲ ἀντιτείνουσι κατὰ τῆς ψυχολογίας τοῦ φυσιολόγου Λότζε, τὶ δὲ περὶ τῆς ἀναιρέσεως τῶν τοῦ μονισμοῦ θεωρημάτων τοῦ ἱατροῦ Χούβερτ

καὶ περὶ τῶν χαρακτηριζόντων τὴν θεωρίαν τοῦ Χέκελ ἐπιστημονικὴν παρωδίαν καὶ μυθιστορικὸν οἰκοδόμημα; Ούδεν περὶ τούτων ἀναφέρουσι διότι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀναιρούντων τὰς ἀθέους διδασκαλίας τῆς ὑλιοδοξίας ἔργων ἐπισταμένως ἐμελέτησαν, ἀλλοις ἥθελον θεωρήσει καθῆκον των νὰ προβοσινεῖς τὴν ἀνασκευὴν σύτῶν ἢ τούλαχιστον νὰ κάμωσιν ἀπλὴν περὶ αὐτῶν μνείαν, δπωσδήποτε δὲ δὲν θὰ ἔβεβαιον ὅτι μόνον οἱ ἀμαθέστεροι τῶν λογίων τῆς Ἑλλάδος πρεσβεύοντι τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τῆς ζωῆς ἐξ ὑπεροκοσμίου καὶ ὑπερφυοῦς δυνάμεως. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι οἱ περὶ τὸν «Προμηθέα» καθηγηταὶ εἶνε οἱ ἔξοχοι χημικοί, ἵνανοὶ γεωλόγοι καὶ διαπρεπεῖς νοσολόγοι, ἀλλὰ κρίνων ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν δημοσιευμένων καὶ ἐκ τῶν δοξασιῶν καὶ βεβαιώσεών των περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου πείθομαι, ὅτι οὐδέποτε ἐνέκυψαν εἰς ἐμβριοθῆ καὶ ἐπισταμένην αὐτοῦ μελέτην, θαυμβοθέντες δὲ ἐκ τῶν ποιητικῶν κατασκευασμάτων τοῦ Χέκελ, ἐθισμένοι ως ἐκ τῶν ἔργων των νὰ διαβλέπωσιν εἰς πᾶν φαινόμενον τὴν ἀνέλιξιν μηχανικοῦ τῆς ὑλῆς νόμου, ἐνασχολούμενοι εἰς τὸν ὑπ' αὐτῶν διδασκόμενον ἐπιστημονικὸν κλάδον περιέπεσαν εἰς πλάνην ως περιπλανήθησαν ἀλλοι τῶν συναδέλφων των.

‘Η δὲ ἐπεγερθεῖσα κατ’ ἐμοῦ ἀγανάκτησις ὅτε κατήγγειλα τὴν θεωρίαν τοῦ μηχανικοῦ μονισμοῦ ὡς σύστημα ὀρισμένον νὰ ἀρῃ πᾶν κῦρος ἀπὸ τὸν ἥθικὸν νόμον νὰ ἀποσβέσῃ δὲ πᾶν αἴσθημα γενναίου φρονήματος καὶ ὑπεροκοσμίου ἐπιδράσεως ἀ-

πὸ τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ νέαν ἔχορήγησεν ἀπόδειξιν περὶ τῆς δλίγης προσοχῆς ἦν κατέβαλλον κατέβαλλον κατὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑψίστου τῶν ζητημάτων. Οὐδέποτε συνεταύτισα τὴν ἀπαίσιον διδασκαλίαν μετὰ τῆς προσωπικότητος τῶν πρεσβευόντων αὐτῶν. Καὶ δὲ παδὸς τῶν ὑλιστικῶν θεωρημάτων δύναται νὰ ἐκπληροῖ τὸ καθῆκον ἀναδεικνύμενος ἀσυνεπής πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἀρχὰς ὡς δὲ παγγελόμενος τὸν χριστιανισμὸν δύναται νὰ ἔη ἐγληματίας. Ἀγωγὴ οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνική, συμφέροντα ἡθικὰ καὶ οἰκονομικά, συναίσθημα ἡθικὸν ἐν φρέσκῃ εἰσεχώρησαν αἱ πρωτικαὶ τῆς θεωρητικῆς ὑλοδοξίας συνέπειαι, ισχύουν, οὐχὶ σπανίως, νὰ δηγήσωσι τὸ ἄτομον ἐπὶ τῆς δόδου τῆς πληρώσεως τοῦ καθήκοντος. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτοὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν ἰδεῶν τῆς ὑλοδοξίας ὑποκρύπτουσιν διτὶ συνέπεια ἄμεσοι καὶ ἀναγκαῖοι τῶν ἴδιων ἀρχῶν εἶνε ἡ ἀρνητικὴ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως, τὸ ἀνεύθυνον τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, ἡ ἀνατοροπὴ παντὸς κύρους τοῦ ἡθικοῦ νόμου καὶ ἡ πλήρης ἀφομοίωσις τῶν πονηρῶν καὶ ἐναρέτων πράξεων ὡς πηγαζούσῶν ἐξ ἀσυνειδήτων καὶ μηχανικῶν αἰτίων. Ἔαν δὲ τοιαῦται ἐπικρατήσωσιν ἀρχαὶ παρὰ τινὶ λαῷ τότε ἡ σωματικὴ δύναμις, ἡ ἐγκληματικότης, ἡ ἔκλυσις τῶν ἡθῶν, ἡ δρμὴ πάσης κτηνώδους ὁρέξεως θὰ ἐπικρατήσωσι παρ' αὐτῷ, τότε δὲ θὰ ἐκλείψωσι κατ' ἀνάγκην καὶ αἱ ἀτομικαὶ ἐκεῖναι ἔξαιρέσεις, τὴν θεωρητικῶς μεν ὑλοδοξούντων μὴ συμορφουμένων δὲ κατὰ τὸν βίον πρὸς τὰς ἴδιας ἀρχὰς ἔξαιρέσεις, ἃς παρατηροῦμεν εἰς τὰς σημερινὰς κοινωνίας ζῶσας ἐν ἀ-

τμοσφαίρᾳ ἵδεων πνευματικότητος, πεποιθήσεων θρησκευτικῶν καὶ διδαγμάτων περὶ εὐθύνης καὶ διακρίσεως τῶν ἀνθρωπῶν πράξεων, δλως ἐναντίων τῶν δοξασιῶν τῆς μηχανικότητος καὶ τῆς ἀρνήσεως πάσης δυνάμεως καὶ πάσης δύντοτητος ἀνεξαρτήτου καὶ ὑπερτέρας τῆς ὕλης καὶ τῶν διεπόντων αὐτῶν ἀσυνειδήτων καὶ ἀμεταβλήτων νόμων.

Καὶ ταῦτα μὲν θὰ ἀναπτύξωμεν, ἐνταῦθα δὲ ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀποσαφήσωμεν τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας μας δπως μὴ παρεξηγηθῶσιν οἱ λόγοι καὶ ή ὑφ' ἡμῶν καταβαλλομένη προσπάθεια πρὸς ἀπόκρουσιν θεωρημάτων ψευδῶν ἅμα καὶ ἡθοφρόδων Φυσιοδίφαι μὴ ἐπιδεδόμενοι εἰς ἴδιαν καὶ ἐμβρυθῆ μελέτην ἐπὶ τῶν ἡθικῶν καὶ ψυχολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐν γένει καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων, εὐκόλως περιπλανῶνται ἐκ θεωρημάτων ἀποδιδόντων πάντα τὰ φαινόμενα καὶ πάσος τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργότητος καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ παντὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς αἴτια μηχανικὰ ἀντικαθιστῶντες τὴν ὕλην εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἡ δοπὴ αὐτῇ ἔγκειται εἰς αὐτὴν τὴν δοπὴν τοῦ πνεύματος ἐθισθέντος κατὰ τὴν μελέτην τῶν σωμάτων νὰ ἐκζητῇ τὸν μηχανικὸν νόμον καὶ τὸ μηχανικὸν αἴτιον ἐν παντὶ φαινομένῳ.

"Εξοχὸς φυσιοδίφης, χημικὸς πλουτίσας τὴν ἐπιστήμην διὰ σπουδαίων ἀνακαλύψεων, πρόεδρος τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀκαδημίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δὲ Σίδηος "Ομφρεη Δέβη ὑπῆρξε κατὰ τὴν νεότητα του εἰς τῶν φανατικωτέρων ὑλιστῶν. Οὐδέποτε ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῶν φιλοσοφικῶν

καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ οὐδ' ἀποτρέψας τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μελέτας αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἔρευναν καὶ ἐκζήτησιν τῶν νόμων τοῦ ἀποῦ καὶ δρατοῦ κόσμου, ἔθεωρει τὰς περὶ πνευματικότητος τῆς ψυχῆς ἰδέας καὶ τὰς περὶ δημιουργίας ἐξ ὑπερφυοῦς αἰτίου πεποιθήσεις ὡς μὴ ἔχούσας ὑπόστασίν τινα. Δημοσιεύσεις ἐπιφανῶν τῆς Ἀγγλίας ἐπιστημόνων, ἀνασκευαζόντιων τὰς ἀρχὰς τῆς ἀθέου ὑλοδοξίας, ἐπεισαν τὸν Δεβὴνὰ ἐπιδοθῆ εἰς μελέτην ἐμβριθῆ τῶν ὑψίστων προβλημάτων, ὅπως δὲ μὴ περισπᾶται ἡ προσοχὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν συνήθων ἐργασιῶν του καὶ ἐκ τῶν πολλῶν του κοινωνικῶν σχέσεων μετέβη εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην, ἐπὶ μικρὸν δὲ μελετήσας τὰ περὶ ὑποστάσεως καὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ζητήματα μετέβαλε τὰς περὶ αὐτῶν ἀρχαίας πεποιθήσεις του. «Εἰργάσθην, ἔγραφεν, ὅπως νοήσω τὸν συνταυτισμὸν τοῦ σώματος μετὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ αἰσθήματος. Τὰ νεῦρα βεβαίως παρεμβαίνουσι καὶ συμπράττουσιν, ἀλλ᾽ ἐν τίνι μέτρῳ καὶ ἐν τίνι σχέσει μοὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωρίσω, περὶ τῆς ἐνοικούσης ὅμως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνευματικῆς καὶ ἀθανάτου ἀρχῆς εἰμεῖ ἥδη πεπισμένος ἀνευ δισταγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας. Μάτην ἐκζητοῦμεν τὴν ζωὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ θανάτου» Καὶ δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀπλὴν ταύτην ἀποκήρυξιν τῶν πεποιθήσεων τῆς νεότητος, ἀλλ᾽ ἔγκαταλείψας τὰ συνήθη ἐπιστημονικὰ ἔργα ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων καὶ ἐδημοσίευσε τὸ περὶ σπούδαστον αὐτοῦ σύγγραμμα «αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἐνὸς φιλοσόφου», δι' οὐ ἀνεξαρτήτως πάντος δόγματος καὶ μεταφυσικῆς

θεωρίας ἀνεσκεύασεν ἐπιστημονικῶς τὰς ὑλιστικὰς καὶ ἀμέους δοξασίας.

Ο μέγας οὗτος τῆς Ἀγγλίας φυσιογνώστης κατέλυσε τὸν βίον ἐν Γενεύῃ ὅπου καὶ ἐτάφη, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνεγερθέντος μνημείου του ἐνεχαράχθη, τῇ ἐκδηλωθείσῃ διὰ τῆς διαθήκης του βουλήσει, ἡλέεις ἐλπίζω ἐν ᾧ συγκεφαλαιοῦνται καὶ ἐκδηλοῦνται εὐγλώττως αἱ τελευταῖαι θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις του.

Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο ἔστω ἡ διαφώτισις τῶν λόγων μας. Εὑρύταται ἡσαν αἱ χημικαὶ καὶ φυσιογνωστικαὶ γνώσεις τοῦ "Ομφρεη Δέβη, ἀλλ᾽ ἀναγνωρίζων ὅτι δι' αὐτῶν δὲν ἐδύνατο νὰ λύσῃ τὸ ζῆτημα δπερ ἔθετο ἐνώπιον τῆς συνειδήσεώς του, ἐπεδόθη εἰς ἴδαιτέρας μελέτας καὶ δι' αὐτῶν διεμόρφωσε πεποιθήσεις ἀναιρούσας τὰς πρεσβευομένας ὑπὸ αὐτοῦ ἀρχὰς ἐνόσῳ περιωρίζετο εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν μηχανικῶν τῆς ὕλης νόμων.

Συμπέρασμα

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦτο συζητηθέντων ἔξαγονται τὰ ἔξῆς:

Αἱ φυσιογνωστικαὶ ἐπιστῆμαι ἐφαρμόζουσαι τὴν πειραματικὴν μέθοδον πρὸς διερεύνησιν τῶν φαινομένων τοῦ ἀποῦ καὶ δρατοῦ κόσμου καὶ δρέζουσαι τοὺς νόμους ὑφ' ὃν διέπονται τὰ τε ἀνόργανα καὶ ἐνόργανα ὄντα, ἐφ' ὃσον ταῦτα διέπονται ὑπὸ νόμων σταθερῶν καὶ ἀμεταβλήτων, δὲν εἰνε ἀρμόδιαι νὰ ἐπιλύσωσι τὸ προβλήμα περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ ἐκπορεύσεως τῆς ζωῆς. Ἀλλ᾽ αἱ ἐπιστῆμαι αὗται εἰνε βεβαίως ἀρμόδιαι νὰ ἀποφανθῶσιν ἐπὶ

πάσης προτεινομένης λύσεως ἐπ' ὄνόματι αὐτῶν κηρυσσόμεναι ἀναρμόδιαι ἢ ἀποδεικνύουσαι τὸ ψευδὲς καὶ πεπλανημένου τῆς προτεινομένης λύσεως.

Ἄρχόμενοι τῆς συγγραφῆς ταύτης ἐθέσαμεν τὸ δεσπόζον δίλημμα ἐπὶ τῆς προκειμένης συζητήσεως Δημιουργίᾳ ἢ αὐτόματος τῆς ζωῆς γένεσις καὶ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἄλλου ζωϊκοῦ εἴδους. Τρίτη ὑπόθεσις δὲν ὑπάρχει λέγει ὁ Βίρχωβ. Τρίτη ὑπόθεσις δὲν ὑπάρχει, λέγει ὁ Χέκελ. Τρίτη ὑπόθεσις δὲν ὑπάρχει συμφώνως πρὸς τὴν λογικήν, οὐδὲ ἄλλῃ δύναται εὐλόγως νὰ ἐπινοηθῇ.

Ἡ ὑπόθεσις περὶ αὐτομάτου τῆς ζωῆς γένεσεως, ἀναλύεται εἰς δύο θέματα ἐξ ὃν δύο ἐπεγείρονται ζητήματα.

Ἡ αὐτόματος γένεσις εἶναι σύμφωνος πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἢ πρὸς τούτους ἀντίκειται;

Ἐὰν ἡ αὐτόματος γένεσις εἶναι ἐφεικτὴ κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἐγείρεται τὸ ἔτερον τῶν ζητημάτων. Ἐπήγασεν ἄρα γε ἡ ζωὴ αὐτομάτως ἢ ἔλαβεν ἄλλην τινὰ ἀρχὴν; Ἄλλ', ἐὰν ἡ αὐτόματος γένεσις εἶναι φυσικῶς ἀδύνατος, ἐὰν ἡ θεωρία αὗτη εἶναι ἐναντία τῶν νόμων τῆς φύσεως, τότε τὸ ἔτερον τῶν ζητημάτων λύεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἡ δὲ ὑπόθεσις τῆς αὐτομάτου γένεσεως ἀποκλείεται ὁριστικῶς καὶ διαπαντός.

Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν συζητήσαντες τὰ περὶ γένεσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐγειρόμενα προβλήματα καὶ ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν ἀπλῶς ὡς ἐν ἐπὶ τῆς γῆς ἐμβίων πλασμάτων, περιωρίσαμεν τὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις μας ἐντὸς τῆς σφαιρᾶς τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν ἀνεξαρτήτως πάσης πεποιθή-

σεως καὶ παντὸς θρησκευτικοῦ δόγματος. Οὐδόλως ἀποδεχόμεθα τὴν ἀρμοδιότητα τῶν διερευνουσῶν τοὺς μηχανικοὺς καὶ ζωϊκοὺς νόμους ἐπιστημῶν πρὸς ἐπύλυσιν τῶν περὶ ἀρχῆς καὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου προβλημάτων, τὰ δὲ θεωρήματα καὶ ἀληθείας αὐτῶν ἐπεκαλέσθημεν πρὸς ἀνασκευὴν καὶ καταπολέμησιν τῶν ἐν ὄνόματι αὐτῶν προτεινομένων ὑποθέσεων.

Ἡ περὶ τῆς αὐτογενέσεως τῆς ζωῆς πρότασις ἀνεδείχθη ὅλως παράλογος καὶ ἐναντία τῆς πειραματικῆς ἀληθείας, ἡ δὲ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἄλλου ζωϊκοῦ εἴδους, κατεδείχθη φυσικῶς μὲν ἀδύνατος ιστορικῶς δὲ ἐναντία τῶν ἔξαγομένων τῶν παλαιοντολογικῶν ἐρευνῶν. Ἀποκλειομένης οὕτω τῆς μιᾶς τῶν ὑποθέσεων τοῦ τεθέντος διλήμματος ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας. ἡ τῆς Δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἐξ ὑπεροχοσμίου αἰτίας καὶ ἀρχῆς εἶναι ἐπιτακτικὴ καὶ ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου λογικῆς.

Οἱ διαπορεπέστεροι τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ θιασωτῶν τῆς θετικῆς φιλοσοφίας, Στουάρτ Μύλλ ἔγραφεν, «ἐὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀρχὴν ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἀποδείξεως ταύτης θὰ ἦτον ὅτι ἡ ἀρχὴ ὑπῆρξεν ὑπερφυής διότι οἱ νόμοι τῆς φύσεως οὐδόλως θὰ ἐδύναντο νὰ χορηγήσωσι τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν». Τὴν γνώμην ταύτην ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τοῦ βιωτικοῦ προβλήματος παρατηροῦμεν ὅτι τῆς ζωῆς ἀρχαμένης ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῷ χρόνῳ οἱ βιωτικοὶ νόμοι δὲν δύνανται νὰ λάβωσι ἔξηγησίν τινα διάφορον ἢ τὴν τῆς ὑπερφυῆς Δημιουργίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα πειραματικῶς

ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ζωὴ καὶ οἱ περὶ αὐτῆς νόμοι
δὲν δύνανται νὰ ἐκπηγάσωσιν ἀπὸ τὴν νεκρὰν ὑ-
λην διεπομένην ὑπὸ νόμων μηχανικότητος. » Σ

